Kehitysvammaiset lapset ja nuoret koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa

Skooppi syyskoulutus 27.10.2026

Oyl Jori Ahonen

Lastentautien erikoislääkäri, kehitysvammalääketieteen erityispätevyys

Esimerkkitapaus:

”16-vuotias Noa tulee koululääkärille äidin kanssa. Noalla on lievä kehitysvamma ja epilepsia. Hän on saanut peruskoulussa vahvaa tukea ja opiskelee nyt 9.lk:aa pienryhmässä. Noan on vaikea sopeutua uusiin tilanteisiin, ja hän saattaa herkästi kimpaantua luokkatovereille. Äidillä on huoli Noan hygienian hoidosta, sillä Noa ei tykkää käydä suihkussa. Noa rakastaa tavaroiden järjestelyä ja viihtyy tietokonepelien parissa. Jatko-opintoihin Noa olisi hakemassa erityisammattikouluun ja äiti kysyy lääkärinlausuntoa tätä varten. Huoli on siitä, miten Noa tulee selviämään uudessa koulussa ja asuntola-asumisessa.”

Tarvitaanko lääkärinlausuntoja?

Miten Noaa voidaan opiskeluhuollossa auttaa?

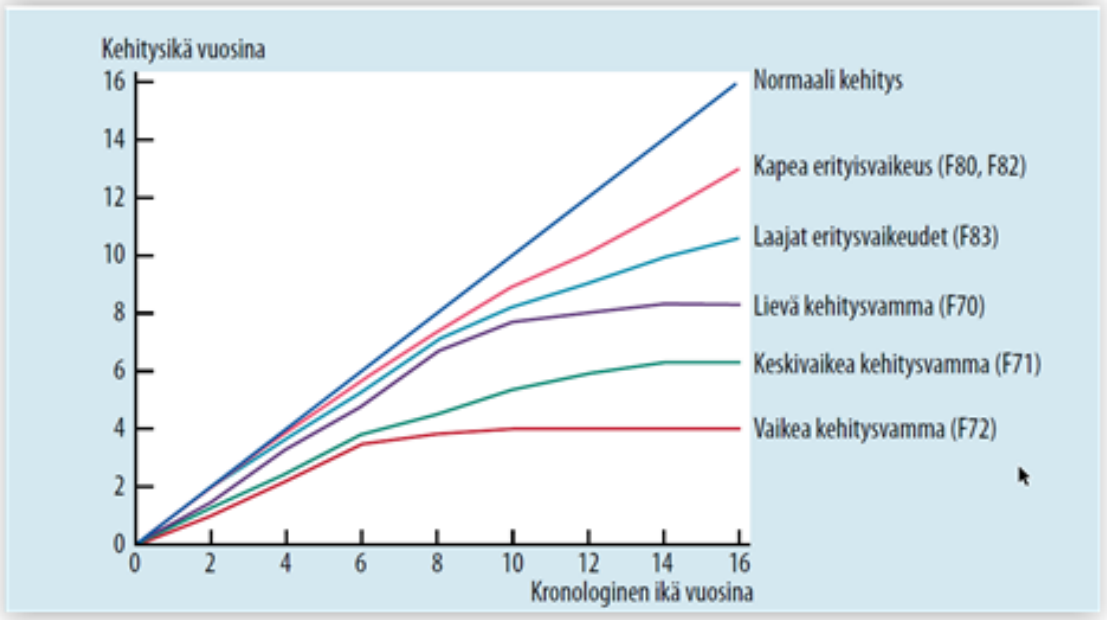
Millaisia tukitoimia opiskeluissa tarvitaan?

Mitä Noa voisi opiskella?

Nuoren kuntoutusraha?

Mitä ja mikä on älyllinen kehitysvammaisuus?

- Diagnoosi perustuu ICD-10 kriteereihin
- Diagnoosirajojen sisällä on hyvin erilainen joukko henkilöitä, joilla liitännäissairaudet, etiologia sekä älyllisen kehitysvammaisuuden aste vaihtelevat (syvä, vaikea, keskivaikea, lievä)
- Älyllistä kehitysvammaa ei voi parantaa, mutta ympäristöä (ja odotuksia) voi jonkin verran muokata



Lapsen tai nuoren kehitysikä kronologisen iän suhteen (Oili Sauna-aho). Suluissa ICD-koodi. https://www.duodecimlehti.fi/duo14199

ICD-10

”Kehitysvammainen on henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta ovat estyneet tai häiriintyneet synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Kehitysvammadiagnoosi asetetaan lapselle tai nuorelle ICD-10-tautiluokituksen kriteereiden perusteella (F70-F73).

Kriteereitä on kolme:

1) henkilön älykkyysosamäärä (ÄO) jää ***toistetusti*** *alle 70 psykologin suorittamassa standardoidussa älykkyystutkimuksessa*

2) henkilön adaptiiviset taidot eivät vastaa ikäodotuksia, ja

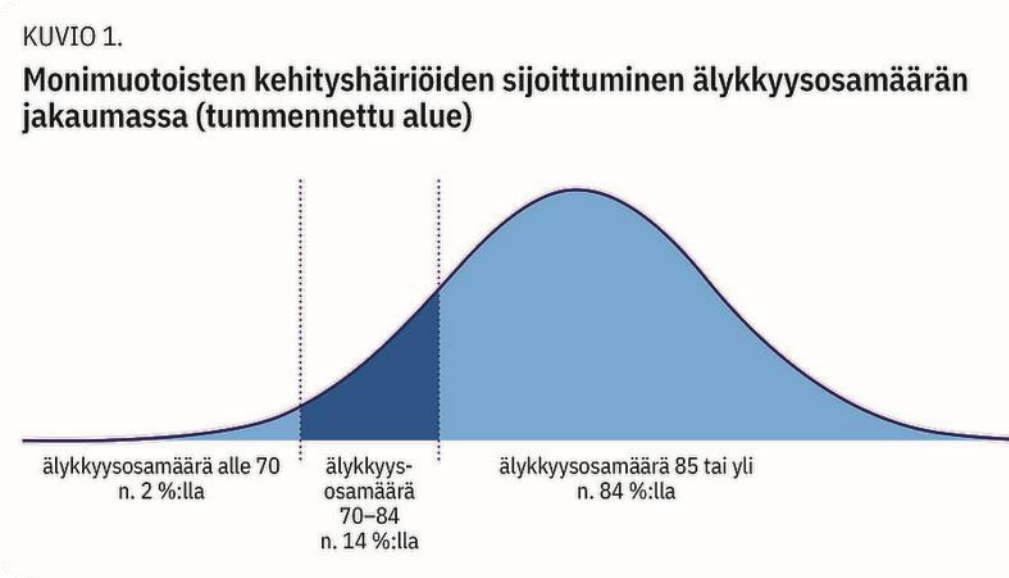
3) vamma on ilmennyt kehitysiässä.”

Mitä älyllinen kehitysvammaisuus **ei** ole

- **BIF (borderline intellectual functioning)** - monimuotoinen kehityshäiriö/oppimishäiriö (F83), laaja-alaiset oppimisvaikeudet (F81.3)

=> Ongelmana terminologian ja käytäntöjen sekavuus (epäjohdonmukaisuus)

- CP-vamma, muu liikuntavamma, kromosomi- tai geneettinen muutos ei välttämättä tarkoita älyllistä kehitysvammaisuutta
- Diagnoosi ei ole oikotie palveluihin tai tae tukitoimista - Uusi Vpl (675/2023) on astunut voimaan 1.1.2025



Kuvio 1: Suom Lääkäril 2026;81:e48912, Mitä ovat monimuotoiset kehityshäiriöt? www.laakarilehti.fi/e48912

DSM-5 ja ICD-11 -luokitukset eivät sisällä monimuotoisen kehityshäiriön diagnoosikoodia (SIC).

Milloin ja mihin diagnoosia tarvitaan?

Rajoitteisiin

- Ajoterveysvaatimukset - keskivaikea älyllinen kehitysvammaisuus on ehdoton este ajokortin saamiselle, lievä älyllinen kehitysvammaisuus on ehdoton este Ryhmä 2 –ajokortin saamiselle https://www.traficom.fi/files/media/regulation/Ajoterveysohje_Traficom_2021.pdf
- Rajoitustoimenpiteiden (IMO) käyttö vammaissosiaalityön asumispalvelussa (ympärivuorokautinen palveluasuminen) https://thl.fi/ohjeita-ammattilaisille/rajoitustoimenpiteet-erityishuollossa

Muut tarpeet

- Vammaispalvelulain mukainen kehitysvammaisten työtoiminta (27§)
- Kehitysvammalain mukainen tahdosta riippumaton erityishuolto (vrt. Mielenterveyslain mukainen tahdosta riippumaton hoito)

Kehitysvammalaki, so. voimassa oleva osa, säätelee tilanteita, joissa henkilölle annetaan erityishuoltoa hänen tahdostaan riippumatta tai joissa joudutaan käyttämään lain määrittelemiä rajoitustoimenpiteitä.

Oikeus saada vammaispalveluita ei perustu diagnoosiin, vaan vamman tai sairauden aiheuttamasta pitkäaikaisesta tai pysyvästä toimintakyvyn rajoitteesta johtuvaan yksilölliseen avun ja tuen tarpeeseen. Sairaus tai vamman laatu ei näin määrittele palveluiden saamista.

https://stm.fi/vammaispalvelulaki

Vammaispalvelulaki 2 luku 6 §

Hyvinvointialueen on järjestettävä vammaisille henkilöille:

1) valmennusta;

2) henkilökohtaista apua;

3) erityistä osallisuuden tukea;

4) tuettua päätöksentekoa;

5) vaativaa moniammatillista tukea;

6) asumisen tukea;

7) lapsen asumisen tukea;

8) tukea esteettömään asumiseen;

9) lyhytaikaista huolenpitoa;

10) päivätoimintaa;

11) kehitysvammaisten henkilöiden työtoimintaa;

12) liikkumisen tukea; ja

13) taloudellista tukea hengityslaitteen varassa elävälle henkilölle.

Hyvinvointialueen on järjestettävä vammaiselle henkilölle edellä tarkoitettuja palveluita silloin, kun vammaisen henkilön itsenäisen elämän, osallisuuden tai yhdenvertaisuuden toteutuminen sitä välttämättä edellyttää.

Älyllinen kehitysvammaisuus ja diagnoosiin liittyvä kuntoutus

- Yksilöllinen arvio, diagnoosi ei tarkoita automaattista perustetta kuntoutukselle
- Kuntoutustarve tulisi arvioida moniammatillisesti erikoislääkärijohtoisessa ja asiaan perehtyneessä työryhmässä
- Lääkinnällinen kuntoutus (hyvinvointialue) vai Kelan vaativa lääkinnällinen kuntoutus (kuntoutussuunnitelma)?

Lääkinnällinen kuntoutus on määräaikainen ja tavoitteellinen tukitoimi. Harrastukset eivät ole lääkinnällistä kuntoutusta. Joskus vanhemmat voivat toivoa kuntoutusta ulkoistettuna, jolloin vain terapeutti työskentelee lapsen tai nuoren kanssa ilman että mikään muuttuu arjessa (arjen siirtovaikutus puuttuu). Kertaviikkoinenkin terapia muuttuu vaikuttamattomaksi ilman vanhempien aktiivista osallistamista kuntoutukseen (ohjauskäynnit).

- Sopeutumisvalmennuskurssit Kelan kautta (ala- ja yläkouluikäiset, 15-18-vuotiaille)

Arjen tukitoimet ovat osa kuntoutusta: koulunkäynti, vapaa-aika (harrastukset), lyhytaikainen huolenpito (tilapäishoito)

Huom. Kognitiivisen kehityksen häiriö on ollut este sekä LAKU- että Oma väylä –kuntoutukseen.

Lausunnot

KELA

- Vammaistuki

  Vuoden 2027 alusta alle 16-vuotiaan vammaistuen nimi muuttuu lapsen vammaistueksi ja 16 vuotta täyttäneen vammaistuen nimi aikuisen vammaistueksi. Lapsen vammaistukea voi jatkossa saada alle 18-vuotiaaksi.

- Nuoren kuntoutusraha

  18-19-vuotias, vaatimuksena henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS). Älyllinen kehitysvammaisuus ei automaattisesti oikeuta työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseen 18-vuotiaana.

- Sopeutumisvalmennuskurssit
- EU:n vammaiskortti (voi hakea ilman lääkärilausuntoa) https://vammaiskortti.fi/miten-haen-korttia/

Terveyteen/hoitotarvikejakeluun/apuvälineisiin liittyvät

- Esim. ilmaisvaipat
- Kommunikoinnin apuvälineet, + hyvinvointialueen puheterapeutin arvio

Muut

- Edunvalvontalausunto
- Liikkumisesteisen pysäköintitunnus
- Lausunnot koulupolkua, sosiaalihuollon tukitoimia varten (vammaispalvelut, lastensuojelu, muut sosiaalipalvelut)

Esimerkkitapaus:

”16-vuotias Noa tulee koululääkärille äidin kanssa. Noalla on lievä kehitysvamma ja epilepsia. Hän on saanut peruskoulussa vahvaa tukea ja opiskelee nyt 9.lk:aa pienryhmässä. Noan on vaikea sopeutua uusiin tilanteisiin, ja hän saattaa herkästi kimpaantua luokkatovereille. Äidillä on huoli Noan hygienian hoidosta, sillä Noa ei tykkää käydä suihkussa. Noa rakastaa tavaroiden järjestelyä ja viihtyy tietokonepelien parissa. Jatko-opintoihin Noa olisi hakemassa erityisammattikouluun ja äiti kysyy lääkärinlausuntoa tätä varten. Huoli on siitä, miten Noa tulee selviämään uudessa koulussa ja asuntola-asumisessa.”

”Noalla on lievä kehitysvamma ja epilepsia.”
- Milloin viimeisin psykologin tutkimus on tehty?
- Missä on potilaan epilepsian seuranta?

”Noan on vaikea sopeutua uusiin tilanteisiin…” ” Noa ei tykkää käydä suihkussa. Noa rakastaa tavaroiden järjestelyä…”
- Muut diagnoosit tai piirteet? Onko arvioitu, onko tarvetta arvioida?

”…hakemassa erityisammattikouluun ja äiti kysyy lääkärinlausuntoa tätä varten. Huoli on siitä, miten Noa tulee selviämään uudessa koulussa ja asuntola-asumisessa.”
- Mikä koulu? TUVA? TELMA? Onko Noa ollut yötä kodin ulkopuolella ilman vanhempia? Itsenäistymiseen liittyvät suunnitelmat?

Kysymykset

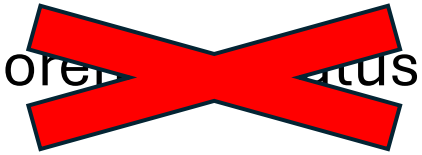
Tarvitaanko lääkärinlausuntoja?

Miten Noaa voidaan opiskeluhuollossa auttaa?

Millaisia tukitoimia opiskeluissa tarvitaan?

Mitä Noa voisi opiskella?

Nuoren[illegible]tusraha?



Mitä tukitoimia opiskelussa?

Huomioidaan potilaan yksilöllinen tilanne, psykologin lausunto ja / tai toimintaterapeutin toimintakykyarvio voivat antaa merkittävästi lisätietoa.

Yleisesti:

- Selkeät ja pilkotut ohjeet, riittävä tauotus, positiivinen kannustaminen

- Jos kuormittumista – mietitään voiko kuormitusta keventää tai huomioida muuten.

- Kehitykselliset vaikeudet eivät poistu iän myötä. Tuen tarve voi vaihdella eri ikäkausina.

- Tavoitteiden realistisuus; pystyy ja saa käydä koulua, missä kykenee olemaan ryhmässä ja mahdollisesti myös oppii toimimaan ryhmässä. Tavoitteena oppia ja kehittää arjen taitoja omalla henkilökohtaisella tavoitetasolla.

Mitä opiskella? Jatko-opinnot

Valmentava koulutus erityisammattioppilaitoksessa (Aitoo, Live, Luovi, Spesia, Kiipula, Optima):

- Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA)

  Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus on vaativaa erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille, jotka tarvitsevat valmentavaa koulutusta. Koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiudet opiskella tutkintotavoitteisessa koulutuksessa.

- Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA)

  Koulutus sopii opiskelijoille, jotka tarvitsevat eniten laajaa ja vaativaa erityistä tukea sairauden tai vamman vuoksi ja tavoitteena ei ole ammatillisen tutkinnon suorittaminen. Opintojen suunnittelussa huomioidaan opiskelijan vahvuudet, tuen tarve ja henkilökohtaiset tavoitteet.

https://aikk.fi/wp-content/uploads/2022/08/AIKK_Tyoelama_esite.pdf

Tavoitteet

Itsenäistymistä ja kotoa muuttamista tulisi harjoitella ja ennakoida. Asuntolaharjoittelu voi olla tärkeä välivaihe, sillä lähtökohtaisesti tavoitteena tulisi olla, että jokaisella nuorella on ***oikeus*** itsenäistyä.

Muuttovalmennus jatkumona?

Työvalmennuksen avulla täsmätyö?

Päivätoiminta / työtoiminta / työpajatoiminta?

Arjen struktuuri – työn lisäksi kotityöt, ravitsemus, uni ja liikunta.

Vanha järjestelmä, so. Kehitysvammavastaanotto

1) Noin 15-vuotiaana kaikille tehtiin psykologin tarkentava kognitiivinen tasoarvio ja älyllisen kehitysvammaisuuden (tason) määrittäminen.
2) Samalla tehtiin lausunto koulupolkua varten, kuten suositus erityisammattioppilaitokseen jatko-opintoja varten.
3) Vammaistuelle haettiin jatkoa 18-vuotiaaksi.
4) Vanhempia muistutettiin tarvittaessa nuoren omasta pankkitilistä ja keskusteltiin ennakoivasti edunvalvonnan tarpeesta.
5) Seksuaaliterveyteen liittyvät asiat otettiin puheeksi ja tarvittaessa tehtiin lähete esim. gynekologialle.
6) 18-vuoden ikää edeltävästi sovittiin seurantakäynnistä, jolloin ajankohtaisia asioita olivat ajokorttiasiat, edunvalvonta ja nuoren kuntoutusraha / työkyvyttömyyseläke(, +takuueläke, +eläkkeensaajan hoitotuki).
7) Muut asiat (mopokortti tmv.)

Kiitos!